

REFLECȚII PRIVIND CONCEPTUL RESPECTĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR PERSOANEI ÎN ACTIVITATEA SPECIALĂ DE INVESTIGAȚII ¹⁾

Boris GLAVAN

Doctor în drept, conferențiar universitar, Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: boris.glavan@mai.gov.md

<https://orcid.org/0000-0002-3838-4308>

Prezentul articol este consacrat elucidării uneia dintre cele mai controversate probleme ale activității speciale de investigație legată de conținutul conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei. Incertitudinea care a inițiat această cercetare pleacă de la întrebarea banală: ce trebuie să înțelegem prin respectarea drepturilor și libertăților persoanei, principiu fundamental al activității speciale de investigație, în condițiile în care, pe de o parte, măsurile specifice acestui gen de activitate, prin natura lor, interferează cu drepturile și libertățile persoanei și, pe de altă parte, legiuitorul național distinge între noțiunea de respect a drepturilor și libertăților persoanei și cea de restrângere autorizată a acestor drepturi și libertăți? În același timp, datele de fapt obținute prin Activitatea Specială de Investigații (ASI) cad în dizgrația legii dacă drepturile și libertățile persoanei nu sunt respectate. Toate aceste neclarități împreună fac obiectul acestui studiu.

Cuvinte-cheie: *activitate specială de investigații, măsuri speciale de investigații, respectarea drepturilor persoanei, restrângerea drepturilor persoanei, libertățile persoanei.*

REFLECTIONS ON THE CONCEPT OF RESPECT FOR THE RIGHTS AND FREEDOMS OF THE PERSON IN THE SPECIAL INVESTIGATION ACTIVITY

The paper is dedicated to elucidating one of the most controversial issues of the special investigation activity related to the content of the concept of respect for the rights and freedoms of the person. The uncertainty that initiated this research starts from the trivial question: what should be understood by respecting the rights and freedoms of the person, fundamental principle of the special investigation activity, given that, on the one hand, the measures specific to this type of activity, by their nature, do they interfere with the rights and freedoms of the person, and on the other hand, does the national legislature distinguish between the notion of respect for the rights and freedoms of the person and that of the authorized restriction of those rights and freedoms? At the same time, the factual data obtained through the special activity of investigations fall into the disgrace of the law if the rights and freedoms of the person are not respected. All these ambiguities together are the subject of this study.

Keywords: *special investigation activity, special investigation measures, respect for human rights, restriction of human rights, freedoms of the person.*

RÉFLEXIONS SUR LE CONCEPT DE RESPECT DES DROITS ET LIBERTÉS DE LA PERSONNE DANS L'ACTIVITÉ D'ENQUÊTE SPÉCIALE

Le document se consacre à élucider l'une des questions les plus controversées de l'activité d'enquête spéciale liée au contenu du concept de respect des droits et libertés de la personne. L'incertitude qui a initié cette recherche part de la

¹⁾ Lucrarea este elaborată în cadrul Proiectului de cercetare „Abordări conceptuale privind activitatea specială de investigații în condițiile statului de drept”, cifra 22.00208.8007.07/PD I, susținut din bugetul de stat.

question triviale: que faut-il entendre par respect des droits et libertés de la personne, principe fondamental de l'activité spéciale d'enquête, étant donné que, d'une part, les mesures propres à ce type d'activité, par leur nature, portent-elles atteinte aux droits et libertés de la personne et, d'autre part, le législateur national distingue-t-il la notion de respect des droits et libertés de la personne de celle de restriction autorisée de ces droits et libertés? En même temps, les données factuelles obtenues grâce à l'activité spéciale d'enquêtes tombent dans la disgrâce de la loi si les droits et libertés de la personne ne sont pas respectés. Toutes ces ambiguïtés réunies font l'objet de cette étude.

Mots-clés: *activité spéciale d'enquête, mesures spéciales d'enquête, respect des droits de l'homme, restriction des droits de l'homme, libertés de la personne.*

РАЗМЫШЛЕНИЯ О КОНЦЕПЦИИ УВАЖЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В СПЕЦИАЛЬНОЙ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Данная статья посвящена освещению одного из наиболее дискуссионных вопросов оперативно-розыскной деятельности, связанного с содержанием понятия уважения прав и свобод человека. Неопределенность, положившая начало данному исследованию, начинается с тривиального вопроса: что следует понимать под соблюдением прав и свобод человека, законный принцип оперативно-розыскной деятельности, учитывая, что, с одной стороны, мероприятия, характерные для данного вида деятельности, ограничивают по своему характеру права и свободы личности и, с другой стороны, различает ли национальное законодательство понятие уважения прав и свобод человека и понятие санкционированного ограничения этих прав и свобод? Наряду с этим, факты, полученные в результате специальной оперативно-розыскной деятельности, противоречат закону, если не соблюдаются права и свободы человека. Все эти неопределенности в совокупности своей и составляют предмет настоящего исследования.

Ключевые слова: *оперативно-розыскная деятельность, специальные следственные мероприятия, соблюдение прав человека, ограничение прав человека, свободы человека.*

Introducere

Deși rădăcinile drepturilor și libertăților persoanei se întind până în adâncurile timpului, omenirea a început să le cunoască și să le înțeleagă abia acum, în ultimele două secole, mai exact după 1789, an care a marcat nu doar revoluția franceză, ci și începutul extinderii conceptului de drepturi și libertăți ale omului. De atunci, dar mai cu seamă, după cel de al Doilea război mondial și până în prezent acest concept s-a răspândit în întreaga lume și s-a dezvoltat enorm de mult, fiind adoptate un șir de acte internaționale dar și naționale prin care sunt promovate și elogiate drepturile și libertățile persoanei. Astăzi este de neconceput ca un stat să se considere „de drept” fără să valorifice la nivel constituțional drepturile și libertățile omului și, în acest context, Republica Moldova se proclamă a fi un stat de drept

în care drepturile și libertățile persoanei sunt garantate (art.1 de Constituția RM) [1].

Aceste garanții riscă să rămână simple declarații în lipsa unui mecanism viabil de protejare și securitate a respectivelor drepturi și libertăți. La rândul său, un astfel de mecanism este alcătuit din mai multe componente (componentul de dezaprobare și incriminare a faptelor care atentează la valorile constituționale; componentul de procedură penală - menit să stabilească ordinea de punere în aplicare a componentei de incriminare, etc.) printre care un rol deosebit îi revine activității speciale de investigații (ASI) a cărei menire constă în protejarea și asigurarea drepturilor și libertăților persoanei (art.1 Legea nr.59/2012) [2] prin relevarea, identificarea și curmarea faptelor incriminate penal, precum și a celor care prezintă amenințări la adresa securității naționale (art.2 Legea nr.59/2012).

Nu vom exagera spunând că procedeele și metodele ASI sunt instrumente vitale [3, p. 3] în activitatea de protejare a drepturilor și libertăților omului împotriva infracționalității și a altor forme de amenințări. Totodată, trebuie menționat și faptul că ASI, prin natura sa, prin tehnicile și metodele sale de realizare a scopului și sarcinilor stabilite, de obicei restricționează drepturile constituționale ale persoanei. Pe de altă parte, implementarea acestei activități este posibilă doar în baza unor principii legale formulate în conformitate cu prevederile constituționale, printre acestea fiind și cel ce se referă la respectarea drepturilor și libertăților persoanei, fără realizarea căruia activitatea specială de investigație nu poate fi considerată legală (art.3 Legea nr.59/2012).

Acestea fiind spuse, pare cam complicată problema elucidării conținutului conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI, mai ales că fiecare măsură specială de investigație prevăzută în art.18 Legea nr.59/2012 și în art.132² CPP [4] constituie o ingerință la adresa drepturilor și libertăților persoanei. Se pare că problema se complică și mai mult dacă adăugăm și faptul că legiuitorul național, în contextul explicațiilor oferite cu privire la admisibilitatea rezultatelor ASI în calitate de probe în procesul penal, a făcut distincție între expresiile „respectarea drepturilor și libertăților persoanei” și „restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată” [5].

Admițând situația că *restricționarea unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată* nu ar face parte din conținutul conceptului de *respectare a drepturilor și libertăților persoanei*, ar trebui să admitem că nici restrângerea respectivelor drepturi și libertăți autorizată de procuror tot nu face parte din conținutul conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei. În același context, devine neclarificată nu doar valoarea probatorie a datelor de fapt obținute în urma efectuării măsurilor speciale de investigații autorizate de procuror

și de conducătorul subdiviziunii specializate, ci și corespunderea principiului menționat a întregului spectru de măsuri speciale de investigații care de fapt constituie forme de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei.

Anume rezolvarea acestor probleme au impulsivat inițierea acestui studiu, actualitatea și importanța căruia este determinată de valoarea *respectării drepturilor și libertăților persoanei* în calitate de principiu al ASI (art.3 Legea nr.59/2012), în calitate de criteriu de apreciere a nulității informațiilor obținute prin efectuarea măsurilor speciale de investigații (alin.(5) art.4 Legea nr.59/2012), precum și în calitate de criteriu de admisibilitate a datelor de fapt obținute prin ASI în calitate de probe în procesul penal (alin.(4) art.93 CPP).

Metodologia studiului cuprinde metodele tradiționale de cercetare: logică, gramaticală, analiză și sinteză, deducție și inducție, observație și comparație.

Rezultate obținute și discuții

Legislația națională cu privire la ASI nu oferă definiția și nu descoperă conținutul conceptului de „respectare a drepturilor și libertăților persoanei” deși aceasta, așa cum s-a arătat mai sus, este de o importanță deosebită pentru acest domeniu de activitate. Prin urmare, științei îi revine sarcina să cunoască esența acestui fenomen și să formuleze conceptul acesteia.

Având în vedere că ASI este reglementată nu doar de Legea nr.59/2012, ci și de Codul de procedură penală, ar fi corect să spunem că noțiunea de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI are aceeași esență și același conținut indiferent de contextul în care este folosită: fie în calitate de principiu al ASI, fie în calitate de condiție pentru admiterea ca probe în procesul penal a datelor de fapt obținute prin ASI. În plus, este de reținut că și la baza procesului penal stă același principiu, doar că pe lângă formula „respectarea drepturilor și libertăților

persoanei” mai prevede și „respectarea demnității umane” (art.10 CPP). Interesant detaliu, de parcă în activitatea specială de investigație nu s-ar cere respectarea demnității umane.

La drept vorbind, conceptul respectării drepturilor și libertăților persoanei și-a găsit reflectare în calitate de principiu și în alte legi naționale ca de exemplu: Legea RM nr.320/2012 [6] cu privire la activitatea Poliției și statutul polițistului (art.4); Legea RM nr.50/2012 [7] privind prevenirea și combaterea criminalității organizate (art.4); Legea RM nr. 753/1999 [8] privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova (art.3) etc. Observăm că legiuitorul și de această dată a omis expresia „respectarea demnității umane”.

Totodată, este de remarcat și faptul că respectarea drepturilor și libertăților persoanei în calitate de principiu al ASI nu este specific doar legislației naționale, acesta regăsindu-se și în legile altor state, în special, a celor din spațiul ex-sovietic, sursă importantă de inspirație sub aspect de drept comparat, mai ales că un număr impunător de cercetători s-au implicat activ în elucidarea conținutului conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI, fapt pentru care le suntem recunoscători.

Istoric vorbind, respectarea drepturilor și libertăților persoanei în activitatea specială/operativă de investigații a fost pentru prima dată legalizată în calitate de principiu după destrămarea fostei Uniuni Sovietice, odată cu adoptarea la începutul anilor '90 ai secolului trecut a unei legi speciale cu privire la activitatea operativă de investigații atât în țara noastră [9], cât și în restul republicilor ex-sovietice. Anterior, respectarea drepturilor și libertăților persoanei în activitatea operativă de investigații făcea parte din conținutul principiului legalității, presupunând inadmisibilitatea încălcării drepturilor și intereselor cetățenilor atât ale celor neimplicați în infracțiune, precum și ale celor supuși verificărilor. Investigarea

operativă a persoanelor oneste era strict interzisă (Atmazhitov V. M. - 1986).

Adoptarea în 1994 a Constituției Republicii Moldova, la scurt timp după adoptarea Legii nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații, a făcut posibilă cunoașterea întregului spectru de drepturi și libertăți ale persoanei, care din perspectiva ASI, pe de o parte, necesită să fie apărate, iar pe de altă parte, necesită să fie respectate în procesul de efectuare a măsurilor operative de investigații în vederea realizării sarcinilor ce îi revin.

Analiza drepturilor și libertăților persoanei incluse în legea supremă a țării noastre ne permite să înțelegem că acestea pot fi divizate în două categorii: absolute și relative. Deosebirea esențială dintre aceste două grupuri este că drepturile și libertățile din primul grup nu pot fi restricționate, iar cele din grupul al doilea ar putea, în anumite condiții, să fie restrânse. Din primul grup fac parte: accesul liber la justiție (art.20); prezumția nevinovăției (art.21); dreptul de a nu fi condamnat pentru acțiuni sau omisiuni care, în momentul comiterii, nu constituiau un act delictuos (art.22); dreptul fiecăruia de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle (art.23); dreptul la viață și la integritate fizică și psihică (art.24). La cel de al doilea grup se atribuie restul drepturilor constituționale, printre acestea făcând parte: dreptul la apărare (art.26); dreptul la libera circulație (art.27); dreptul la viața intimă, familială și privată (art.28); dreptul la inviolabilitatea domiciliului (art.29); dreptul la secretul corespondenței (art.30) etc.

Conform prevederilor constituționale (art.54) drepturile din grupul al doilea ar putea să fie restrânse doar dacă o astfel de restrângere: este prevăzută de lege; este necesară intereselor securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării și ordinii publice; urmărește scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării

autorității și imparțialității justiției; este proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Din acest punct de vedere, se poate spune că restrângerea drepturilor și libertăților persoanei prin efectuarea măsurilor speciale de investigație se înscrie perfect rigorilor constituționale, dat fiind faptul că aceste măsuri sunt prevăzute de lege (art.18 Legea nr.59/2012 și art.132² CPP), sunt necesare intereselor securității naționale și ordinii publice (art.1 Legea nr.59/2012), urmăresc scopul prevenirii infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane (art.1 și 2 Legea nr.59/2012 și art.1 CPP) și se aplică proporțional cu situația care le determină (art.11 Legea nr.59/2012).

De menționat că prin efectuarea măsurilor speciale de investigație nu se restrânge întreg spectrul de drepturi și libertăți din cel de al doilea grup, în fapt restrângerii sunt supuse doar unele dintre acestea, în special fiind vorba despre dreptul la viața intimă, familială și privată, dreptul la inviolabilitatea domiciliului și dreptul la secretul corespondenței.

Pe lângă condițiile constituționale de restrângere a drepturilor persoanei, există și anumite limite mai specifice derivate din categoriile constituționale de necesitate și proporționalitate care marchează hotarul dintre ceea ce este permis și ceea ce este interzis. Astfel, una dintre aceste limite are în vedere durata de timp pentru care sunt admise măsurile speciale de investigații stabilită în zile și luni (ex.: 30 de zile, șase luni). O altă limită se referă la categoriile de infracțiuni în vederea investigării cărora măsurile sunt autorizate (ex.: pentru investigarea infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave). A treia limită ține de competența organului în drept să autorizeze unele sau alte măsuri (ex.: măsuri autorizate de judecătorul de instrucție, măsuri autorizate de procuror și măsuri autorizate de conducătorul subdiviziunii specializate). Următoarea limită se referă la categoriile de persoane în privința cărora sunt îndrep-

tate măsurile speciale de investigații (ex.: persoana dispărută fără urmă, sau care se ascunde de organele de urmărire penală sau de instanța de judecată, ori care se eschivează de la executarea pedepsei).

Șirul limitărilor efectuării măsurilor speciale de investigații poate continua, el fiind destul de mare. Mai important pentru această analiză este să menționăm că acestea în cumul stabilesc linia de demarcație între legal și ilegal.

Prin urmare, ofițerii de investigații în competența cărora este pusă sarcina efectuării măsurilor speciale de investigații ar trebui să cunoască foarte bine întreg setul acestor limitări pentru a se conduce de ele, astfel, ca acțiunile lor să rămână în permanență în spațiul legal. Desigur că nu doar ofițerii de investigații ar trebui să cunoască unde se află acest hotar. Este la fel de important ca și judecătorul de instrucție, dar și procurorul în calitate de organ care autorizează, verifică și apreciază legalitatea efectuării măsurilor speciale de investigații să stăpânească bine aceste cunoștințe.

Orice intersecție intenționată a acestui hotar va constitui o încălcare, o ilegalitate, o ingerință nejustificată în drepturile și libertățile persoanei, fapt care va conduce nu doar la nulitatea datelor de fapt obținute prin efectuarea măsurilor speciale de investigații, ci va servi și ca temei pentru tragerea la răspundere disciplinară, civilă, contravențională și chiar penală a celor vinovați.

Referitor la răspunderea penală, merită să atragem atenția asupra formulării normelor de incriminare a faptelor care atentează la drepturile constituționale ale persoanei. Legiuitorul, incriminând acțiunile de violare de domiciliu, a folosit expresia „Pătrunderea sau rămânerea ilegală în domiciliul sau în reședința unei persoane ...” (art.179 CP) [10] ceea ce înseamnă că doar faptele ilegale sunt considerate infracțiuni, celelalte, adică faptele legale, nu sunt considerate ca atare. Similar sunt formulate și prevederile de incriminare a violării dreptului la viața personală (art.177

CP) și a violării dreptului la secretul corespondenței (178 CP).

Prin urmare, observăm că ambele legi, Legea nr.59/2012 și CPP, sunt în consonanță perfectă cu prevederile Codului penal, primele legi stabilind legalitatea restrângerii drepturilor și libertăților persoanelor la efectuarea măsurilor speciale de investigații, iar cea din urmă incriminând ilegalitatea ingerințelor în drepturile persoanei. Prin urmare, persoana supravegheată prin măsuri speciale de investigații nu poate pretinde că i s-au încălcat drepturile atâta timp cât s-au respectat limitele legale stabilite de legiuitor la efectuarea respectivelor măsuri. Drepturile persoanei se întind până în punctul în care statul și-a rezervat dreptul să le restrângă.

În acest context găsim oportun să distingem între noțiunile de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei și încălcarea acestora, ceea ce ar ajuta, în viziunea noastră, la rezolvarea mai reușită a problemelor analizate. Astfel, considerăm că restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este o acțiune doar legală, în timp ce încălcarea drepturilor și libertăților persoanei este în permanență o faptă ilegală. Deși, s-ar părea foarte evidentă această distincție, trebuie să spunem că deseori în limbajul cotidian, mai rar în cel academic, acești doi termeni sunt folosiți în calitate de noțiuni sinonime.

Antonimul verbului „a încălca” este „a respecta” [11], ceea ce înseamnă că respectarea drepturilor și libertăților persoanei este opusul încălcării respectivelor drepturi, dar nu al restrângerii lor. Restrângerea drepturilor și libertăților persoanei ca și respectarea acestora se află în opoziție cu încălcarea lor, între ele fiind hotarul, despre care vorbeam anterior, ce desparte acțiunile legale de cele ilegale. Problema care se impune a fi rezolvată în acest moment se referă la raportul dintre respectarea drepturilor și libertăților persoanei și restrângerea acestora. Sunt aceste noțiuni sinonime, independente sau se raportează ca parte a unui întreg?

Mai sus am arătat că legiuitorul în prevederile alin.(4) al art.93 CPP desparte aceste două noțiuni prin conjuncția „sau”, ceea ce creează impresia că ar fi vorba de două noțiuni alternative, chiar dacă în ambele cazuri se au în vedere date de fapt obținute legal. Prin analiza aceluiași prevederi observăm că sunt acceptate ca probe doar datele de fapt obținute prin restrângerea drepturilor și libertăților persoanei autorizată doar de judecător, nu însă și de procuror. Aceasta nicidecum nu poate să însemne că măsurile speciale de investigații autorizate de procuror nu ar restrânge drepturile și libertățile persoanei. Ele fac parte din categoria restrângerilor drepturilor și libertăților persoanei, doar că, din anumite considerente, datele de fapt obținute prin acestea nu sunt admise ca probe deși, în activitatea practică, ele sunt admise.

Acestea fiind spuse, cineva ar putea să creadă că toate măsurile speciale de investigații, indiferent de organul care le autorizează și indiferent de faptul că sunt prevăzute de lege, adică chiar dacă acestea corespund principiului legalității, contravin principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei, fiindcă prin natura lor acestea sunt acțiuni ce presupun restrângerea respectivelor drepturi și libertăți. Prin urmare, cei care vor crede astfel ar putea să propună interzicerea măsurilor speciale de investigații și excluderea lor din lege, iar ofițerii de investigații și în general organele de ocrotire a normelor de drept să fie lipsite de posibilitatea de a efectua măsuri speciale de investigații în privința persoanelor care pregătesc, comit sau au comis infracțiuni. Din acest punct de vedere se atestă că respectarea drepturilor și libertăților persoanei este ceva diferit de restrângerea legală a acestor drepturi, respectiv prima noțiune nu o cuprinde pe cea de a doua.

Pe de altă parte, dacă admitem ipoteza conform căreia măsurile speciale de investigații sunt de două tipuri [12, p. 194-195], măsuri speciale de investigații care restricționează și măsuri care nu

restricționează drepturile fundamentale ale persoanei [13, p. 45], atunci delimitarea noțiunilor de respectare și restricționare a drepturilor persoanei, prevăzută în alin.(4) art.93 CPP, ar avea sens. Doar că, în acest caz, iarăși ne întoarcem la întrebarea: cum explicăm corespunderea măsurilor speciale de investigații care totuși restricționează drepturile fundamentale ale persoanei cu principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei ce stă la baza ASI (art.3 Legea nr.59/2012)?

Excluderea ipotetică din legislație a măsurilor speciale de investigații care restrâng drepturile și libertățile persoanei, în viziunea cercetătorilor, va atrage în mod obiectiv „deprecierea” întregii ASI, care în prezent este singurul instrument real și eficient pentru relevarea, prevenirea și curmarea la timp a infracțiunilor, identificarea faptuitorilor, descoperirea și cercetarea acestora [14, p. 88].

În același context, se afirmă și faptul că în situația în care organele de ocrotire a normelor de drept ar fi lipsite de posibilitatea legală de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei aceasta ar da naștere la o dilemă juridică foarte complicată. Pe de o parte, în procesul de apărare a drepturilor și libertăților persoanei vătămate, organele speciale de investigații sunt nevoite să se amestece semnificativ în sfera drepturilor și libertăților constituționale ale altor persoane (restricționând în esență inviolabilitatea acestora) care, mai mult sau mai puțin, sunt implicate în infracțiuni în curs de săvârșire sau comise deja. Pe de altă parte, respectarea strictă și inviolabilitatea absolută a drepturilor și libertăților persoanelor care comit sau au săvârșit infracțiuni nu va permite organelor de drept să asigure siguranța și protecția drepturilor celorlalți cetățeni și ale societății în ansamblu [15, p. 11].

Desigur, statul de drept și societatea democratică ar trebui să se concentreze în mod conștient pe protecția omului ca valoare supremă, întrucât o astfel de orientare ar evita exagerarea rolului colecti-

vului asupra individului și, în consecință, formarea unui sistem statal totalitar. În același timp, protecția unei persoane, a drepturilor și libertăților sale impune statului să întreprindă acțiuni active și să îi asigure acestuia drepturi corespunzătoare în cazul unor eventuale încălcări ale drepturilor și libertăților omului în viața de zi cu zi [16].

Este cunoscut faptul că prin săvârșirea infracțiunilor se încalcă anumite drepturi ale persoanelor la viață, sănătate, proprietate etc. Statul, ca și garant al acestor drepturi, prin reprezentanții organelor de ocrotire a normelor de drept, este obligat să le protejeze și să le restabilească dacă sunt încălcate în timpul realizării sarcinilor privind relevarea atentatelor criminale, identificarea persoanelor care pregătesc infracțiuni, prevenirea și curmarea infracțiunilor în curs de desfășurare, identificarea celor care au reușit să comită infracțiuni, acumularea probelor care să permită tragerea vinovaților la răspundere penală, căutarea celor care se eschivează de la urmărirea penală și executarea pedepsei etc.

În cazul infracțiunilor latente este extrem de complicat sau chiar imposibil să le descoperi și să le cercetezi doar prin acțiuni publice de urmărire penală. Anume aceasta este rațiunea logică ce stă la baza prevederilor ce se referă la efectuarea unor activități speciale de investigații care restricționează drepturile și libertățile unei persoane în interesul întregii societăți. Dacă posibilitățile organelor de drept în domeniul ASI ar fi interzise sau chiar limitate semnificativ se va crea o situație paradoxală: statul nu ar putea îngădi drepturile și libertățile unui infractor care, la rândul său, a încălcat drepturile și libertățile victimei garantate de Constituție.

De remarcat că acest conflict de interese ale individului și societății are propria soluție, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere juridic. Orice persoană, având un anumit set de drepturi și libertăți, este înzestrată și cu o listă stabilită de îndatoriri în raport cu societatea în care trăiește.

Principiul combinării drepturilor și obligațiilor persoanei este reflectat în Declarația Universală a Drepturilor Omului [17] care prevede că „Individul are îndatoriri față de colectivitate, numai în cadrul acesteia fiind posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale. În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare persoană este supusă numai îngrădirilor stabilite de lege în scopul exclusiv al asigurării recunoașterii și respectului drepturilor și libertăților celorlalți și în vederea satisfacerii cerințelor juste ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale, într-o societate democratică. Aceste drepturi și libertăți nu vor putea, în nici un caz, să fie exercitate contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite” (art. 29).

Pactul internațional „Cu privire la drepturile civile și politice” de asemenea precizează că „individul are îndatoriri față de semenii săi și față de colectivitatea căreia îi aparține și este dator să se străduie să promoveze și să respecte drepturile recunoscute în prezenta Convenție”(Preambul) [18].

Fără îndoială, îndeplinirea conștientă a propriilor obligații față de societate și respectarea drepturilor celorlalți membri ai acesteia este o condiție necesară pentru exercitarea de către individ a drepturilor sale fundamentale. La rândul său, problema cedării drepturilor și libertăților individuale în favoarea apărării interesului public se datorează necesității de asigurare și protejare a drepturilor și libertăților garantate constituțional, și nu a unei persoane concrete, ci a unui grup nedeterminat de persoane [19].

Aname din aceste considerente, interpretarea categorică și fără compromisuri a prevederii Constituționale cu privire la cea mai înaltă valoare și prioritate absolută a drepturilor și libertăților omului față de interesele societății, care poate fi găsită în literatura juridică, provoacă o oarecare nedumerire. După cum remarcă pe bună dreptate profesorul în drept constituțional S. A. Avakyan: „În locul valorilor constituționale apare problema opoziției inutile

între individ și stat. De fapt, nu există nici o „prioritate” a individului în fața statului și nici nu poate fi. La urma urmei, un stat este o organizație a tuturor cetățenilor unei anumite țări. Statul este singurul organism politic care ne reprezintă pe toți. Respectul pentru o anumită persoană, desigur, ar trebui să fie. Dar nu este clar de ce un individ ar trebui să aibă „prioritate” față de o colectivitate a cetățenilor reprezentați de stat” [20].

Fără ASI, mai ales dacă vorbim de combaterea crimei organizate și a corupției, activitățile oricărui fel de organe de ocrotire a normelor de drept nu vor fi eficiente. Metodele și mijloacele ne transparente, secrete, pe alocuri amorale și neagreate de societate sunt date unor organe de ocrotire a normelor de drept (subdiviziuni specializate în investigații speciale) pentru a atinge scopuri mărețe, deoarece, după cum a remarcat celebrul avocat american C. B. Klokars [21, p. 87, 89], cele mai profunde aspirații ale culturii noastre și cele mai nobile instituții ale sale nu conțin mijloace moral impecabile pentru a atinge scopuri bune, ele fiind necesare asigurării supraviețuirii acestora. În esență, datorită faptului că nu întotdeauna se poate conta pe mijloace decente și oneste, societatea are o poliție.

Trebuie subliniat și faptul că recunoașterea drepturilor și libertăților omului ca cea mai înaltă valoare socială este o normă fundamentală a statului de drept care formează baza protecției juridice atât pentru întreaga societate, cât și pentru o singură persoană. Considerăm foarte reușită remarcă expusă în literatura juridică precum că principiul respectării drepturilor și libertăților omului ca cea mai înaltă valoare ar trebui să aibă o influență decisivă asupra tuturor activităților unui stat democratic, asupra competenței și potențialului acestuia [22].

Prin urmare, toate drepturile și libertățile constituționale ale persoanei, a căror respectare și ocrotire este fixată în legile speciale, au o legătură strânsă și directă cu recunoașterea unei persoane, a

drepturilor și libertăților acesteia ca cea mai înaltă valoare. De aceea, autoritățile publice sunt obligate să se ghideze în activitățile lor de actele normative care cuprind principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei.

În acest context, considerăm că legiuitorul foarte corect a evidențiat respectarea drepturilor și obligațiilor persoanei în art. 3 al Legii nr.59/2012 ca principiul separat față de cel al legalității. Evidențierea drepturilor și libertăților persoanei înseamnă în esență respectul față de ființa umană, față de libertatea și independența ei de a-și alege propria dezvoltare și folosire a drepturilor inalienabile care îi aparțin încă de la naștere, întrucât respectul presupune în primul rând o atitudine respectuoasă bazată pe recunoașterea meritelor cuiva [23].

Pe baza principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei în ASI ar trebui construite, modificate și perfecționate normele legislative care ar asigura respectarea acestor valori. Totodată, acest principiu servește drept ghid pentru ofițerii de investigații în alegerea comportamentului său atunci când anumite situații din activitatea practică nu au o reglementare expres prevăzută în lege. Astfel, observăm că principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei s-ar poziționa în fața principiului legalității, legea fiind gândită, construită în baza respectării drepturilor și libertăților persoanei nu invers.

Revenind la conținutul noțiunii de „respectare a drepturilor și libertăților persoanei” trebuie menționat că în literatura de specialitate se discută caracterul acțiunilor pe care aceasta le include. Pe de o parte, există viziunea conform căreia acest principiu s-ar referi nu la acțiuni active ale organelor care desfășoară ASI, ci, dimpotrivă, la neadmiterea acțiunilor care pot duce la încălcarea drepturilor și libertăților persoanei [24, p. 52], cu alte cuvinte aceasta ar fi o formă pasivă de comportament a organelor de ocrotire a normelor de drept [25, p. 37]. Pe de altă parte, se

atrage atenția că „a respecta” nu înseamnă a observa pasiv evoluția evenimentelor pentru a preveni încălcarea drepturilor și libertăților persoanei, ci efectuarea de către autoritățile care desfășoară activități de investigații și funcționarii acestora a unor acțiuni active (de exemplu, informarea persoanei despre faptul că în privința ei s-au cules informații), sau inacțiuni (de exemplu, încetarea unei măsuri speciale de investigații care restrânge drepturile persoanei, atunci când se stabilește inexistența temeiurilor și condițiilor adecvate pentru efectuarea acesteia). În esență, cerința respectării drepturilor și libertăților persoanei este concretizată în sistemul de norme legale care asigură aspectul procedural de realizare a funcției statului de combatere a criminalității [26, p. 10].

În opinia noastră, această ultimă viziune are mai multă forță de convingere, dat fiind faptul că însăși caracterul ASI este unul activ, nemaivorbind de faptul că măsurile speciale de investigații prin natura lor sunt acțiuni active și nu au cum să fie efectuate în mod pasiv. Anume înțelegerea eronată a caracterului specific al acestui gen de activitate a condus la înlocuirea principiului ofensivității (Legea nr.45/1994) [27], care în interpretarea doctrinară presupune direcționarea măsurilor speciale de investigare pentru culegerea informațiilor privind semnele activității infracționale și identificarea persoanelor necunoscute anterior ce intenționează să comită infracțiuni [28, p. 36], cu principiul inofensivității (Legea nr.59/2012) care presupune opusul ofensivității, ceea ce înseamnă de fapt pasivitate, lipsă de inițiativă în identificarea, descoperirea și cercetarea infracțiunilor [29].

Referitor la esența conceptului de respectare a drepturilor și libertăților persoanei în ASI trebuie menționat că și sub acest aspect există opinii diferite. Cercetătorii autohtoni V. Rusu și I. Covalciuc consideră că „acest principiu este realizat prin intermediul garantării legalității în efectuarea măsurilor speciale

de investigații, precum și prin intermediul mecanismului protejării cetățenilor de acțiunile ilegale din partea organelor care efectuează măsuri speciale de investigații” [30, p. 52]. Un al doilea punct de vedere consideră respectarea drept „obligația autorităților care desfășoară activitate specială de investigații și a funcționarilor acestora de a se abține de la încălcarea prevederilor legale” [31, p. 46; 32, p. 128]. Un alt punct de vedere apreciază respectarea drept „obligația urmării stricte a temeiurilor și condițiilor realizării măsurilor speciale de investigații, precum și necesitatea utilizării mijloacelor care exclud limitarea neîntemeiată a acestor drepturi” [33, p. 43]. Exisă și opinia conform căreia acest principiu ar presupune „cerința aplicării exacte a legislației privind ASI” [34, p. 60].

Analiza acestor opinii ne permite să constatăm că, de facto, conceptul analizat se rezumă la cerința de respectare a prevederilor legale, care în esență conduce la îmbinarea acestuia cu principiul legalității.

Alți cercetători încearcă să găsească o altă explicație a esenței respectivului concept considerând că acesta presupune „obligația autorităților care desfășoară activitate specială de investigații să urmeze întocmai prevederile constituționale care garantează drepturile și libertățile persoanei și protejează interesele ei legitime” [35, p. 68]; „protecția prin lege a drepturilor și libertăților constituționale fundamentale împotriva încălcărilor legate de acțiunile serviciilor operative/speciale de investigare” [36, p. 58]; „aprecierea normelor constituționale care au consacrat standardele internaționale în domeniul drepturilor omului” [37, p. 62].

Din acest punct de vedere lucrurile par mai clare, în primul rând, pentru că nu se mai confundă cele două principii, al legalității și cel al respectării drepturilor și libertăților persoanei, și în al doilea rând, pentru că restrângerea drepturilor și libertăților persoanei este văzută ca parte componentă a respectării acestor drepturi și libertăți.

Analiza prevederilor art.10 din CPP consacrate principiului abordat ne permite să confirmăm ipoteza că respectarea drepturilor și libertăților persoanei include și restrângerea acestor drepturi și libertăți. Ori nu întâmplător în cadrul aceluiași articol se menționează admisibilitatea și condițiile de restrângere a drepturilor și libertăților persoanei (alin.(2)). Mai sus am atras atenția asupra faptului că titlul acestui articol se referă nu doar la respectarea drepturilor și libertăților persoanei, ci și la respectarea demnității umane. Totodată, este de observat și faptul că restrângerii pot fi supuse doar anumite drepturi și libertăți ale persoanei, nu și demnitatea umană.

Respectarea demnității umane ar trebui văzută ca un principiu separat care presupune interzicerea efectuării acțiunilor și adoptării deciziilor care denigrează onoarea unui participant la procesul penal, precum și tratamentul care îi denigrează demnitatea umană sau creează un pericol pentru viața și sănătatea acestuia, precum și interzicerea violenței, torturii, alte tratamente crude sau degradante (alin.(3) art.10 CPP).

Termenul tortură, în interpretarea Convenției împotriva torturii și a altor pedepse sau tratamente cu cruzime (art.1), cuprinde orice act prin care se provoacă unei persoane, cu intenție, o durere sau suferință puternică, de natură fizică sau psihică, în special cu scopul de a obține, de la această persoană sau de la o persoană terță, informații sau mărturisiri, de a o pedepsi pentru un act pe care aceasta sau o terță persoană l-a comis sau este bănuită că l-a comis, de a o intimida sau de a face presiune asupra unei terțe persoane, sau pentru orice alt motiv bazat pe o formă de discriminare, oricare ar fi ea, atunci când o asemenea durere sau suferință sunt provocate de către un agent al autorității publice sau orice altă persoană care acționează cu titlu oficial, sau la instigarea sau cu consimțământul expres sau tacit al unor asemenea persoane [38].

Prin tratament degradant, de obicei, se înțelege tratamentul față de o persoană care generează „sentimente de teamă, anxietate și inferioritate, capabile să o umilească, să o coboare la o stare animală și, în cele din urmă, să-i rupă rezistența fizică și psihică”, precum și „măsuri care diminuează statutul social sau reputația unei persoane”, „discriminare pe criteriile de rasă” [39, p. 31].

La comportamentul degradant doctrina mai atribuie și adresarea „jignitoare, arogantă, disprețuitoare și furioasă” la adresa persoanelor, indiferent cât de gravă și rușinoasă ar fi infracțiunea care i se impută [40]. Comportament degradant este și „înșelăciunea, amenințarea, presiunea psihologică, efectuarea unui interogatoriu lung în condiții în care starea fizică a interogatului nu permite acest lucru” [41]; „obligarea de a depune mărturie sub amenințarea detenției sau reținerii”, precum și „folosirea de către organul de urmărire penală în timpul interogatoriului a expresiilor jignitoare și obscene” [42, p. 71], etc.

Cele menționate dovedesc faptul că lista formelor și tipurilor de manifestări ale atitudinii lipsite de respect față de demnitatea umană în domeniul procesului penal este destul de extinsă și, prin urmare, conceptul de „respectare a demnității umane” trebuie înțeles ca excluzând acest tip de comportament. Totodată, este de menționat că respectarea demnității umane nu poate fi atribuită în mod exclusiv procesului penal, ea fiind o cerință universală valabilă tuturor sferelor relațiilor sociale dintre organul statului, pe de o parte, și persoană, pe de altă parte. Prin urmare, această cerință are legătură directă cu ASI, context în care considerăm oportun ca în lista principiilor ASI prevăzută în art.3 Legea nr.59/2012 să fie introdus principiul respectării demnității umane.

Respectarea demnității umane nu este un subiect nou pentru ASI. În literatura de specialitate acesta este descoperit prin prisma analizei principiului respectării drepturilor și libertăților persoanei [43, p. 177], lucru, am spune, firesc în condițiile în care actualul

sistem de principii al ASI nu face nici o mențiune referitor la respectarea demnității umane. Considerăm totuși ca mai indicat ar fi dacă acest principiu va fi introdus în sistemul principiilor ASI separat față de principiul respectării drepturilor și libertăților persoanei, anume pentru a nu crea impedimente de percepție cu privire la restrângerea unor drepturi și libertăți. Însăși Legea supremă face diferență între demnitatea umană și drepturile și libertățile persoanei (art.1) și tot în Constituție se vorbește doar despre restrângerea drepturilor și libertăților persoanei nu însă și a demnității umane (art.54), aceasta fiind o valoare supremă care nu poate fi supusă restrângerii.

Concluzii

Rezumând cele relatate în această lucrare vom evidenția câteva teze esențiale.

Conceptul respectării drepturilor și libertăților persoanei are un rol extrem de important pentru ASI – formă foarte eficientă și chiar vitală de îndeplinire a obligațiunii asumate de către stat în vederea garantării, apărării și protejării valorilor constituționale împotriva celor mai grave pericole generate de factorul uman, inclusiv a celor care îmbracă forma unor infracțiuni prevăzute de legea penală.

Esența respectării drepturilor și libertăților persoanei constă în neîncălcarea prevederilor constituționale și a actelor internaționale cu privire la drepturile și libertățile persoanei. Conform Constituției Republicii Moldova dispozițiile privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte (art.4). De asemenea se menționează că dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale. Respectul față de drepturile și libertățile omului presupune recunoașterea (aprecie-

rea) de către legiuitor a acestui principiu ca prioritar în raport cu alte valori sociale.

Acest concept practic se regăsește în fiecare prevedere a sistemului juridic menit să reglementeze totalitatea întrebărilor legate de efectuarea ASI. Caracterul specific al acestui gen de activitate face ca în anumite condiții unele drepturi și libertăți individuale să fie temporar restricționate. Restrângerea legală a drepturilor nu echivalează cu încălcarea acestora și nici cu nerespectarea lor. Există un cumul de reguli care stabilesc hotarul ce le desparte, pe de o parte regăsindu-se respectarea, inclusiv restrângerea drepturilor și libertățile persoanei, iar de cealaltă parte – încălcarea sau nerespectarea respectivelor drepturi și libertăți. În ASI nu se admite restrângerea drepturilor și libertăților celor care se conformează legislației naționale și nu sunt suspecți că o încălcă.

Respectarea drepturilor și libertăților persoanei în domeniul ASI include nu numai abținerea pasivă de la acțiuni care ar putea duce la încălcarea acestor drepturi și libertăți, ci și la adoptarea de măsuri active care vizează restrângerea rezonabilă a acestora pentru rezolvarea sarcinilor activității speciale de investigație.

Nu interzicerea efectuării măsurilor speciale de investigații ar fi soluția care ar duce la respectarea drepturilor și libertăților persoanei, ci fixarea în lege a unor temeuri și condiții clare ce ar satisface necesitatea și proporționalitatea restrângerii acestor drepturi și libertăți, prin luarea deciziei de efectuare a măsurilor numai atunci când există temeuri suficiente și sunt întrunite condițiile stabilite de lege, prin argumentarea necesității restrângerii drepturilor constituționale în fața instanței de judecată pentru autorizarea măsurilor, prin stabilirea în încheierea judecătorului a unei durate de timp rezonabile de efectuare a măsurilor, prin crearea condițiilor de păstrare a informațiilor obținute, prin excluderea posibilității de accesare a respectivelor informații de către per-

soane neautorizate, prin distrugerea după expirarea perioadei de păstrare a informațiilor ce vizează persoane în privința cărora nu s-a inițiat urmărirea penală, prin reglementarea procedurilor de restabilire a drepturilor (încălcate) limitate etc.

În contextul celor relatate, găsim nereușită folosirea conjuncției „sau” între noțiunile „respectarea drepturilor și libertăților persoanei” și „restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată” din alin.(4) art.93 CPP. Probabil că legiuitorul ar trebui să revadă în fond prevederile acestui alineat fiindcă se creează impresia că dobândirea și verificarea datelor de fapt în conformitate cu prevederile legii procesuale nu ar presupune și respectarea drepturilor și libertăților persoanei, ori respectarea drepturilor și libertăților persoanei este principiul care stă la baza întregului proces penal.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1, p. 5-32.
2. Legea Republicii Moldova nr.59 din 29.03.2012 privind ASI. Monitorul Oficial nr. 113-118/373 din 08.06.2012, p. 6-12.
3. UDROIU, M., SLĂVOIU, R., PREDESCU, O. *Tehnici speciale de investigare în justiția penală*. Editura C.H.Beck, București 2009.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003, p. 4-208.
5. „Datele de fapt obținute prin ASI pot fi admise ca probe numai în cazurile în care ele au fost administrate și verificate prin intermediul mijloacelor prevăzute la alin.(2), în conformitate cu prevederile legii procesuale, cu respectarea drepturilor și libertăților persoanei sau cu restricția unor drepturi și libertăți autorizată de către instanța de judecată” (alin.(4) art.93 CPP).
6. Legea RM nr. 320 din 27.12.2012 cu privire la ac-

tivitatea Poliției și statutul polițistului. Monitorul Oficial nr. 42-47/145 din 01.03.2013, p. 5-19.

7. Legea RM nr. 50 din 22.03.2012 privind prevenirea și combaterea criminalității organizate. Monitorul Oficial 103/343 din 29.05.2012.

8. Legea RM Nr. 753 din 23.12.1999 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 156 din 31-12-1999 art. 764.

9. Legea RM nr.45/1994 cu privire la activitatea operativă de investigații (abrogată).

10. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003, p. 2-63.

11. Dicționar de antonime [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie-antonime/a%20%C3%AEnc%C4%83lca>

12. ШУМИЛОВ, А. Ю. *Курс основ оперативно – розыскной деятельности*: учебник для вузов / А.Ю. Шумилов. 2-е изд., доп. и перераб. М.: Издательский дом Шумиловой И.И., 2008.

13. SICALA, A. ASI: *Reprezentări schematice și definiții*: Suport de curs. Chișinău: Departamentul Poligrafic al Academiei ”Ștefan cel Mare”, 2021.

14. ВАГИН, О. А. *Международно-правовые нормы о борьбе с преступностью и проблемы совершенствования законодательного обеспечения оперативно-розыскной деятельности* // Полицейское право. 2006. № 4.

15. ГУСЕВ, В. А. *Соблюдение прав и свобод человека и гражданина при осуществлении оперативно-розыскной деятельности: вопросы теории и практики: препринт*. – Хабаровск: Дальневосточный юридический институт МВД России, 2011.

16. КОЗЛОВА, Е. И., КУТАФИН, О. Е. *Конституционное право России*: учебник. 3-е издание, переработанное и дополненное. «Юристъ», 2004. // СПС Консультант Плюс.

17. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU în 1948.

18. Pactul internațional din 16.12.1966 „Cu privire la drepturile civile și politice”

19. ПРЕСНЯКОВ, М. В. *Конституционная концепция принципа справедливости* / под ред. Г.Н. Комковой. М.: ДМК Пресс, 2009 [Accesat 23.04.2022] Disponibil: <https://studfile.net/preview/15497799/>

20. АВАКЪЯН, С. А. *Глобализация, общие конституционные ценности и национальное регулирование* // Национальные интересы. 2001. № 4. [Accesat 25.04.2022] Disponibil: <http://viperson.ru/articles/globalizatsiya-obschie-konstitutsionnye-tsennosti-i-natsionalnoe-regulirovanie>

21. KLOCKARS, C. B. *The Idea of Police (Law and criminal justice series; v. 3)*. Sage Publications Beverly Hills, London, New Delhi, 1985.

22. КОЗЛОВА, Е. И., КУТАФИН, О. Е. *Конституционное право России*: учебник. 3-е издание, переработанное и дополненное. «Юристъ», 2004. // СПС КонсультантПлюс.

23. DEX [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/a%20respecta>

24. ТЯМКИН, А. В. *Соблюдение прав личности при проведении оперативно-розыскных мероприятий (правоохранительный аспект)* // Оперативно-розыскные мероприятия: актуальные вопросы теории и практики: материалы научно-практического семинара / отв. ред. В.М. Аتماжитов. М.: Академия управления МВД России, 2005.

25. РОСТОВЩИКОВ, И. В. *Права личности в России: их обеспечение и защита органами внутренних дел*. Волгоград, 1997. С. 175.; Киселев А.П. Комментарий к Федеральному закону от 12 августа 1995 г. № 144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности» (Постатейный) / Киселев А.П.. – Москва: Ось-89, 2009. – 171 с. – ISBN 978-5-9957-0143-9. [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://www.iprbookshop.ru/1171.html>

26. ГУСЕВ, В. А. *Соблюдение прав и свобод человека и гражданина при осуществлении оперативно-розыскной деятельности: вопросы теории и практики: препринт*. – Хабаровск: Дальневосточный юридический институт МВД России, 2011.

27. Legea nr.45 din 12.04.1994 cu privire la activitatea operativă de investigații (abrogată).

28. АЛФЕРОВ, В. Ю., ГРИШИН, А. И., ИЛЬИН, Н. И. *Правовые основы оперативно-розыскной деятельности*: учеб. пособие для студентов, обучающихся по специальности 40.05.01 «Правовое обеспечение национальной безопасности» (специализация «Уголовно-правовая») и специальности 40.05.02

«Правоохранительная деятельность» (специализация «Административная деятельность») / В.Ю. Алферов, А.И. Гришин, Н.И. Ильин ; под общ. ред. В.В. Степанова. – 3-е изд., испр. и доп. – Саратов: Саратовский социально-экономический институт (филиал) РЭУ им. Г.В. Плеханова, 2016.

29. ГАРМАЕВ, Ю. П. *Принцип наступательности в раскрытии и расследовании преступлений: доктрина и современная судебно-следственная практика.* [Accesat 26.04.2022] Disponibil: <https://www.iuaj.net/node/1911>

30. RUSU, V., COVALCIUC, I. *Unele reflecții asupra sistemului și conținutului principiilor ASI.* Revista Națională de Drept, nr. 8, 2015.

31. ШУМИЛОВ, А. Ю. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности».* С постатейным приложением нормативных правовых актов и документов. 6е изд., испр. и доп. М., 2004.

32. ДУБОНОСОВ, Е. С. *Оперативно-розыскная деятельность: учебник для вузов / Е. С. Дубоносков.* – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2014.

33. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: научно-практический комментарий / под ред. А.С. Бахты. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2014.

34. РИВМАН, Д. В. *Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности».* СПб., 2003.

35. СУРКОВ, К. В., КВАША, Ю. Ф. *Оперативно-розыскная деятельность органов внутренних дел: курс*

лекций. Общая часть. Введение в курс оперативно-розыскной деятельности. СПб., 1997.

36. Комментарий к Федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности» / под ред. А.И. Алексеева, В.С. Овчинского. М., 2011.

37. КОВАЛЕВ, О. Г., ВАГИН, О. А., ЮДИН, Е. Г. *Оперативно-розыскная деятельность: содержание, развитие, особенности: учебное пособие.* М., 2006.

38. Convenție împotriva torturii și altor pedepse și tratamente cu cruzime, inumane sau degradante, adoptată la New York la 10 decembrie 1984.

39. Комментарий к Конвенции о защите прав человека и основных свобод и практике ее применения / под общ. ред. В.А. Туманова и Л.М. Энтина. М., 2002.

40. БЕЗЛЕПКИН, Б. Т. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (постатейный).* 14-е изд., перераб. и доп. М., 2017 [Электронный ресурс]. Доступ из справ.-правовой системы «КонсультантПлюс».

41. Научно-практический комментарий к уголовно-процессуальному кодексу РФ / В. М. ЛЕБЕДЕВ [и др.]; под общей редакцией В.М. Лебедева, В.П. Божьева. – 9-е изд., перераб. и доп. – Москва: Издательство Юрайт, 2014.

42. СМИРНОВ, А. В., КАЛИНОВСКИЙ, К. Б. *Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / под ред. А.В. Смирнова.* 5-е изд., перераб. и доп. М., 2009.

43. DIDÂC, V., CĂPĂȚICI, M., CUȘNIR, V., MORARU, V. *Tactica criminalistică. Activitatea operativă de investigații.* Elan Poligraf. Chișinău, 2009.